
JOSEP FONTANA (1931-2018)¹

JOANDOMÈNEC ROS²

President de l'Institut d'Estudis Catalans

Fa molts anys, vaig rebre una sol·licitud insòlita per part d'una editorial amb la qual jo treballava: revisar els capítols inicials d'un text divulgatiu d'història, perquè l'autor, historiador, volia assegurar-se que els aspectes geològics, paleontològics, antropològics, evolutius, d'aquells capítols fossin correctes, per no ser aquests camps els de la seva expertesa. Vaig acceptar, i no vaig tenir cap feina especial, a part de llegir aquell bon resum d'*Introducció a l'estudi de la història* (1997): el text era correctíssim i no va caldre fer-hi cap esmena. L'historiador era Josep Fontana, que es documentava exhaustivament tant per a les seves obres acadèmiques d'història com per als treballs més divulgatius.

Sovint, tant a mi com a altres presidents de l'Institut d'Estudis Catalans se'ns ha preguntat: com és que tal o tal professional excel·lent de les ciències o de les humanitats no és membre de l'Institut? La resposta oficial sol ser que les seccions de l'Institut tenen un nombre tancat de membres, i que no tots els bons professionals hi caben, oimés que a Catalunya i als Països Catalans en general el nombre de bons investigadors en tots els camps de les ciències i les humanitats ha crescut molt els darrers anys. Aquesta resposta oficial és certa, però hi ha també una resposta oficiosa: pot ser que, per raons que tenen més

1. El 26 de setembre de 2018, la Societat Catalana d'Estudis Històrics va organitzar un acte d'homenatge a Josep Fontana en el marc de la sessió inaugural del curs 2018-2019. Varen participar a l'acte el vicepresident del Govern de la Generalitat, Hble. Sr. Pere Aragonés, el president de l'Institut d'Estudis Catalans, Sr. Joandomènec Ros; el president de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, Sr. Jaume Sobrequés i Callicó, el Dr. Borja de Riquer, catedràtic emèrit de la UAB, i el Dr. Joaquim Albareda, catedràtic de la UPF.

2. E-mail: rfranquesa@iec.cat

a veure amb algun dels pecats capitals que amb la valoració de l'excel·lència professional, el nom de tal o tal candidat no hagi estat proposat mai, o que ho hagi estat i, per fas o per nefas, no hagi estat considerat per la Secció o pel Ple de l'Institut. Aquest fou el cas, fa gairebé quatre dècades, de Josep Fontana, historiador que, a la rellevància de la seva recerca històrica, unia dues connotacions que, a ulls de segons qui, emmascaraven els seus mèrits: era comunista i nacionalista català. (En un article periodístic recent, un historiador català fa referència al «nacional-comunismo romántico» de Josep Fontana.)

La no-relació de Fontana amb l'Institut d'Estudis Catalans es remunta quaranta anys enrere. L'IEC tenia un nombre limitat de membres numeraris en les seves seccions, dotze, i el llavors president, Josep Alsina i Bofill, cregué que una manera d'ampliar aquest nombre, sense modificar els Estatuts de l'Institut, era crear una figura nova, la de membre agregat. Es proposaria a una sèrie de candidats si ho volien ser i, més endavant, quan els Estatuts es poguessin modificar i es pogués ampliar el nombre de membres numeraris, aquests agregats serien «promoguts» a la categoria de numeraris; així es féu, excepte en el cas d'un parell de membres agregats que traspassaren abans de l'elecció corresponent.

Tots els candidats a membre agregat que reberen la carta presidencial, en la qual se'ls ofería ser nomenats agregats, respongueren afirmativament; tots, excepte (aparentment) Josep Fontana. En el si de l'IEC es comentà aquesta no resposta i es cregué que Fontana se'n donava de menys, de ser escollit membre agregat. Molts anys més tard, però, entre els papers mal arxivats del llavors secretari general de l'Institut, es trobà una carta de Fontana al president Alsina, datada el 15 de maig de 1978, en què agràia l'honor que se li feia i acceptava gustós ser membre agregat si la Secció Històrico-Arqueològica així ho decidia. El president Emili Giralt, en conèixer aquesta carta, la féu arribar a la Secció el 1992. És evident que la Secció no considerà oportú nomenar-lo membre agregat, per les raons que fossin (potser per les connotacions esmentades), però també ho és que Fontana acceptà en el seu moment la proposta que se li féu, i que la seva carta d'acceptació restà «perduda» durant catorze anys.

He tingut ocasió de compartir amb Josep Fontana algun consell acadèmic, alguna taula rodona, algun plató televisiu; sempre m'ha impressionat la seva saviesa en el seu camp, el de la història, i en el de molts altres que hom pensaria que no li pertoquen. Em va admirar, llec com soc en la ciència històrica, *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya* (2014), fins al

punt que la vaig proposar al Premio Nacional de Literatura, en la modalitat d'assaig, sense èxit (de nou, les connotacions!).

Sempre que se li ha demanat, Fontana ha col·laborat en congressos, jornades i publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans o de les seves filials, i la seva participació ha estat modèlica i important. Potser el seu darrer treball ha estat el pròleg de l'obra *La formació de la Catalunya moderna*, d'Eva Serra, membre de l'Institut, amb qui havia col·laborat manta vegada i que també ens va deixar dies abans del traspàs de Fontana.

M'hauria agradat comptar Josep Fontana entre els nostres membres. Descansi en pau el mestre de tants i tants historiadors.